

В. В. Самаріна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна

О. В. Шахматова
старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

АВТОНОМНЕ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті досліджується зміст поняття «автономне навчання» та основні характеристики. Акцентується увага на тому, що викладач організовує навчальну діяльність на партнерських засадах, мотивує та підтримує пізнавальний інтерес до навчання, є помічником та консультантом у навчальній діяльності. Складовим елементом автономного навчання є самоконтроль як важливе джерело інформації про очікування та потреби студентів, їхні проблеми, їхня реакція на використовувані в навчальному процесі матеріали й методи. Для розвитку індивідуальної автономії учня завжди необхідна взаємодія із соціальним середовищем. Відповідно, необхідно знайти баланс між свободою, яку можуть і повинні мати ті, хто вивчають мову, і діяльністю, що контролюється навчальним середовищем. Автономне навчання розглядається як одна з технологій особистісно-орієнтованого навчання, що забезпечує самовизначення та самореалізацію студента у процесі оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: автономне навчання, навчальні стратегії, навчальний процес, навчальні технології.

Постановка проблеми. У повсякденному житті людина стикається з різними значеннями поняття автономії. З одного боку, під автономією розуміється здатність групи ухвалювати закони для себе; порядок визначається членами групи, а не сторонніми особами. Це значення є присутнім у політичній мові, автономні області держав мають особливу автономію, а демонстраційні групи, що борються проти державної влади, називають себе автономними групами. У суспільстві, наприклад, можна говорити про автономію шкіл або вишів, що означає, що їм надається більше незалежності і відповідальності по відношенню до державних органів, що здійснюють нагляд за учбовими закладами.

Актуальність статті полягає у тому, що на загальному рівні можна сказати, що усе навчання автономне, оскільки ґрунтовано на розумовій діяльності людини, а не навчатися автономно було б так само неможливо, як і не спілкуватися. Насправді, не існує такого явища, як неавтономний учень [...]. Незалежно від конкретних методів, вживаних у навчанні, завжди тільки учень («автономно») набуває сенсу даних, що вводяться, і зв'язує нові «дані» з наявними знаннями [2, с. 102]. Таким чином, є освітній аспект, в якому розвиток автономії розглядається як передумова для перейняття на себе соціальної відповідальності. Вивчення автономії розуміється як вклад у питання про освіту людини загалом, відповідно до якої автономія означає зрілість, емансипацію і самовизначення. Це питання має загальний характер і не пов'язане з вивченням іноземних мов, але воно повинно нагадати про те, що вивчення іноземних мов також сприяє освіті людини і підкреслює такий аспект, як боротьба з проявами несхожості.

Досі з'ясовували, чому автономія того, хто навчається, є таким важливим принципом викладання, і які можливості є для його застосування на практиці. Але автономія того, хто навчається, – це не лише дуже актуальна концепція дидактики іноземної мови, але і гаряче обговорювана тема. Існують різні інтерпретації, деякі з яких проблематичні. Тому представляється важливим, щоб учителі займалися і самостійністю учнів на теоретичному рівні. Вони повинні замислитися про те, що вони, власне, розуміють під цим принципом і що це означає для їх педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми автономного навчання, сучасні методи та навчальні стратегії досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними педагогами, психологами та методистами, серед яких: С. Амеліна, Н. Бориско, Л. Журавська, О. Іщенко, С. Лобачова, В. Резнік,

П. Біммель, У. Рампілльон, А. Кохен, І. Ломпшер, Х. Холек, Б. Шменк та інші. Складна і багатогранна концепція автономії тих, хто навчається, широко обговорюється під час досліджень у галузі викладання мов з кінця 1970-х – початку 1980-х років [6, с. 14]. Сьогодні автономія студента є одним із «десяти провідних дидактичних термінів з іноземної мови» [12, с. 57], але він використовується в багатьох різних контекстах і часто визначається дуже по-різному. Далі будуть згадані вибрані поняття цього ключового терміну. Вони сходять до принципів, які були розроблені задовго до цього, наприклад, у сфері реформи освіти [15, с. 322].

Виклад основного матеріалу. Велика частина навчальної літератури про автономію навчання в процесі оволодіння мовою пов'язана з Анрі Холеком. У 1981 р. він визначив автономію учня як «здатність учня брати навчання в свої руки і самостійно приймати всі рішення» [3, с. 3]. Ці рішення включають: постановку цілей навчання, зміст і динаміку процесу навчання, вибір методів і прийомів роботи, формування процесу навчання (час, місце, ритм), оцінку власного процесу навчання.

Але автономія учня стосується не тільки організації і планування навчання. Вона може належати до різних рівнів учня і тому в дослідженнях інтерпретується по-різному. Таке розуміння було сформоване Бенсоном, який показує основні відмінності в концепціях автономії учнів [15, с. 321]. Він розрізняє три варіанти автономії учня: 1) технічний варіант: учні можуть вчитися самостійно, без вчителя (наприклад, в центрі самонавчання); 2) психологічний варіант: учні володіють індивідуальними навичками установками для «конструювання» тлумачення мови, що вивчається; 3) політичний варіант: учні беруть під контроль процес навчання та його зміст. Після ретельного вивчення різних концепцій автономії учнів Тассінарі [14] робить висновок про те, що автономія учнів є «складною мета-здатністю» учнів «здійснювати контроль над своїм власним навчанням в різних ситуаціях і формах» [14, с. 13]. Слід підкреслити, що автономія учня не є «абстрактним ідеалом», а ґрунтується на «загальних компетенціях, навичках і діях», які фактично присутні в учнів [10].

Дослідження в галузі викладання мов показали, що універсального прототипу того, хто навчається, не існує. Bimmel і Rampillon [1, с. 33] наводять конкретні приклади того, що повинні вирішувати самостійно ті, хто навчаються: що вони хочуть вивчати; як вони вчаться; які матеріали та інструменти вони використовують; які стратегії навчання вони використовують; навчаються вони поодиночці або разом з іншими; як вони розподіляють свій час навчання; як вони контролюють, чи успішно вони засвоїли матеріал. Під час прийняття таких рішень слід приділяти менше уваги надання учням абсолютної свободи [4, с. 42]. Замість цього важливо насамперед, щоб вони навчилися приймати ці рішення обґрунтованим чином. Якщо учням надається підтримка в прийнятті рішень щодо їх власного навчання в класі, то навчання, таким чином, також орієнтоване на учня. Представлені тут підходи до визначення підходять для ведення теоретичної дискусії про автономію учня. Треба замислитись про те, наскільки реалістичним може бути те, що учні насправді володіють всіма характеристиками автономного учня. Наприклад, у зв'язку зі згаданим вище визначенням Холека ми повинні запитати себе, «як учні повинні бути в змозі вирішити і зробити все це, не маючи, принаймні, базових знань у галузі психології, дидактики іноземної мови, а також не володіючи другою іноземною мовою» [11, с. 99]. Той факт, що ця концепція автономії учнів настільки переповернена, також сприяє тому, що цей термін часто зазнає суттєвого спрощення. Наприклад, часто використовуються синоніми автономії учня і саморегульованого навчання. Принципово важливим є таке співвідношення: тут можна згадати диференціацію між автономією учня і саморегульованим навчанням, яка відноситься до Холек [13, с. 367]. Під саморегульованими навчальними діями можна розуміти практичну реалізацію автономії учня. Відповідно до цього учнівська автономія швидше буде посилається на характеристики і саморегульоване навчання [10, с. 18]. Однак, як буде роз'яснено нижче, розуміння автономії учня також зазнає суттєвого спрощення в інших областях, а отже, є проблематичним.

На початку переходу на цифрове навчання іноземних мов цей термін часто був несуттєвим. Таким чином, автономія зводилася до самостійного вибору місця і часу навчання. При цьому ігнорується той факт, що про реальну автономію можна говорити тільки в тому разі, якщо учні можуть також визначити цілі і шляхи навчання. Але не тільки в контексті вивчення мови за допомогою цифрових засобів масової інформації концепція автономії значно спрощується. Б. Шменк також вказує на проблему, що виникла у зв'язку з економічним розумінням автономії учнів [13, с. 369]. Таким чином, автономія учня часто розглядається як ключова компетенція, яка гостро необхідна в постійно мінливому робочому світі. Таке розуміння терміну супроводжується ризиком того, що автономія учня сприймається насамперед як оптимізація успішності [14, с. 13]. Проте, якщо автономне навчання розглядається перш за все як гарна

якість функціонування, то інші цілі автономії учня відходять на другий план [13, с. 369]. Але не тільки це вкрай спрощене і банальне розуміння автономії учня розглядається критично. Також проблематично те, що концепція, схоже, знаходить свою власну лінію життя [8, с. 31]. Під цим мається на увазі, що автономія учня підноситься до загальноновизнаної і основної мети навчання без урахування осіб, що діють в цьому процесі. Завжди слід ставити питання про те, яке важливе значення особиста відповідальність і інтереси людини набувають у дійсності в культурі причетних осіб [7, с. 1157]. Підходи, засновані на автономії, повинні бути відповідним чином адаптовані. Перш ніж оголосити автономію учня всеосяжною метою в конкретній навчальній ситуації, необхідно поставити такі конкретні питання [10, с. 17]: Наскільки насправді бажано брати на себе відповідальність? Учнями? Вчителями? Оточенням? Яку міру відповідальності можна очікувати від будь-якого учня на певному етапі навчання? Як змінюється роль учителя? Що це означає для їх самооцінки? Яким чином можна обговорювати такі питання, пов'язані з універсальною / навчальною культурою?

На закінчення цього теоретичного розгляду буде приділено увагу взаємозв'язку між автономним навчанням і зовнішнім контролем. На перший погляд тут, здається, є протиріччя, тому що ті, хто вчиться самостійно, не контролюються ззовні. Але це не може бути настільки ясно визначено. На цьому етапі слід зупинитися на центральному підході Б. Шменк [12, с. 63]. Завдяки цьому стає ясно, що самовизначення неможливе без зовнішнього контролю. Таким чином, для розвитку індивідуальної автономії учня завжди необхідна взаємодія із соціальним середовищем. Відповідно, необхідно знайти баланс між свободою, яку можуть і повинні мати ті, хто вивчають мову, і діяльністю, що контролюється навчальним середовищем, так, наприклад, як інструкції і підтримка з боку вчителя або інших учнів [10, с. 27]. Як уже згадувалося на початку, концептуальна неоднозначність автономії учня змушує викладачів критично підходити до цього питання. Вони повинні замислитися над тим, що значить для них автономія і як вони з нею працюють в класі. Крім того, дуже важливо обговорити з колегами, як заохочується самостійність учнів [13, с. 370].

Висновки і пропозиції. Якщо майбутні викладачі повинні в процесі свого навчання враховувати принципи академічної орієнтації та автономії учнів, то це також впливає на роль професорсько-викладацького складу університетів [5, с. 99]. Звичайно ж, викладачі вузів – це перш за все фахівці з предметів, які передають знання своїм студентам і надають їм професійну підтримку. У той же час вони повинні вміти стимулювати, супроводжувати і контролювати соціальне навчання своїх учнів. Якщо проектна робота проходить на семінарі, важливо, щоб викладачі університету пояснили своїм студентам, чому вона повинна бути виконана і чому варто збільшити навантаження. Якщо цього не зробити, то це може негативно позначитися на мотивації учнів, а отже, і на розвитку процесів автономного навчання. Таким чином, можна сказати, що принципи автономії та орієнтованості на учня змінюють ролі студентів, викладачів і лекторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bimmel, Peter/Rampillon, Ute (2000). *Lernerautonomie und Lernstrategien*. Berlin/München/Wien et al. : Langenscheidt.
2. Hess, Hans Werner (2006). Beyond the Rhetoric of the „Autonomous Learner“: Combining E-Learning and the Classroom. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 3, No. 1, 102–120. [Online: <http://e-flt.nus.edu.sg/v3n12006/hess.pdf>, 25. September 2016]
3. Holec H. (1981). *Autonomy in Foreign Language Learning*. Oxford : Pergamon. 156 p.
4. Kleppin, Karin / Spänkuch, Enke (2012). Sprachlern-Coaching. Reflexionsangebote für daseigene Fremdsprachenlernen. In: *Fremdsprache Deutsch*, Jg. 22, H. 1, S. 41–49.
5. Müller-Hartmann, Andrea/Schocker-v. Ditfurth, Marita (2004): Projektorientiertes Lernen mit neuen Medien in der fremdsprachlichen Lehrerbildung. In: Barkowski, Hans/Funk, Hermann (Hg.). *Lernerautonomie und Fremdsprachenunterricht*. Berlin : Cornelsen, S. 89–108.
6. Neuner-Anfindsen, Stefanie (2005). Fremdsprachenlernen und Lernerautonomie: Sprachlernbewusstsein, Lernprozessorganisation und Lernstrategien zum Wortschatzlernen in Deutsch als Fremdsprache. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
7. Nodari, Claudio/ Steinmann, Cornelia (2010): Lernerautonomie. In: Krumm, Hans-Jürgen et al. (Hg.). *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch*. Berlin/New York : Mouton de Gruyter, S. 1157–1162.
8. Rösler, Dietmar (1998). Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums: Ein (überwiegend praktischer) Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. Tübingen : Narr.
9. Rösler, Dietmar (2012). Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung. Stuttgart: J. B. Metzler.
10. Rösler, Dietmar (2018). Lernerautonomie und digitale Medien. In: Japanische Gesellschaft für Germanistik unter der Leitung von Tatsuya Ohta, Marco Raindl, Angela Lipsky, Ralph Degen (Hg.): *Lernerautonomie und Lernstrategien zwischen Klassenraum und digitaler Welt – Perspektiven auf das Deutschlernen in Japan*. München: iudicium, S. 13-29.

11. Schmenk, Barbara (2011). Grammatik ganz autonom? Welch ein Irrtum! In: Schmenk, Barbara / Würffel, Nicola (Hgs.). Drei Schritte vor und manchmal auch sechs zurück. Internationale Perspektiven auf Entwicklungslinien im Bereich Deutsch als Fremdsprache. *Festschrift für Dietmar Rösler zum 60. Geburtstag*. Tübingen: Narr, S. 97–110.
12. Schmenk, Babara (2012). Von Autonomie zu Aufgaben und zurück. Oder: Wie muss ein Autonomiekonzept aussehen, das uns hilft didaktisch-methodische Entscheidungen für das aufgabenorientierte Lernen zu treffen? In: Biebighäuser, Katrin (Hg.): *Aufgaben 2.0: Konzepte, Materialien und Methoden für das Fremdsprachenlehren und -lernen mit digitalen Medien*. Tübingen: Narr, S. 57–90.
13. Schmenk, Barbara (2016). Lernerautonomie und selbst gesteuertes Sprachenlernen. In: Bausch, Karl-Richard et al. (Hg.): *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Sechste Auflage. Tübingen/Basel: Francke, S. 367–372.
14. Tassinari, Maria Giovanna (2012). Kompetenzen für Lernerautonomie einschätzen, fördern und evaluieren. In: *Fremdsprachen Lehren und Lernen*, Jg. 21, H. 1, S. 10–24.
15. Wolff, Dieter (2007). Lernerautonomie und selbst gesteuertes fremdsprachliches Lernen: Überblick. In: Bausch, Karl-Richard et al.: *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. 5., unveränderte Auflage. Tübingen/Basel : Francke, S. 321–326.

V. В. Самарина, Е. В. Шахматова. Автономное обучение. – Статья.

Аннотация. В статье исследуется содержание понятия «автономное обучение» и основные характеристики. Акцентируется внимание на том, что преподаватель организует учебную деятельность на партнерских принципах, мотивирует и поддерживает познавательный интерес к учебе, является помощником и консультантом в учебной деятельности. Составным элементом автономного обучения является самоконтроль как важный источник информации об ожиданиях и потребностях студентов, их проблемах, их реакции на используемые в учебном процессе материалы и методы. Для развития индивидуальной автономии учащегося всегда необходимо взаимодействие с социальной средой. Соответственно, необходимо найти баланс между свободой, которую могут и должны иметь те, кто изучают язык, и деятельностью, которая контролируется учебной средой. Автономное обучение рассматривается как одна из технологий лично-ориентированной учебы, которая обеспечивает самоопределение и самореализацию студента в процессе овладения иностранным языком.

Ключевые слова: автономное обучение, учебные стратегии, учебный процесс, учебные технологии

V. Samarina, O. Shakhmatova. Autonomous learning. – Article.

Summary. The article is aimed to discuss a variety of meanings of the concept of autonomy. On a general level it can be said that all learning is autonomous, since it is based on the mental activities of an individual, not learning autonomously would be as impossible as not communicating. Regardless of particular methods used in teaching, it is always the learner alone (“autonomously”) who makes sense of the input and links new “data” with existing knowledge. There is an educational dimension, in which the development of autonomy is seen as a prerequisite for the assumption of social responsibility. The study of autonomy is understood as a contribution to the discussion about humane education in general, whereby autonomy stands for maturity, emancipation and self-determination. This discussion is general and not related to foreign language learning, but it should remind one that foreign language learning also contributes to humane education and by emphasizing an aspect such as dealing with alterity. The essence of learner autonomy is acceptance of responsibility for one’s own learning. This entails establishing a personal agenda for learning, taking at least some of the initiatives that shaped the learning process, and developing a capacity to evaluate the extent and success of one’s learning. From this definition it follows that learner autonomy entails not only learning, but learning how to learn. Interpreted in this way, it can be developed in any learning environment and within any organizational framework. A differentiation between learner autonomy and self-directed learning can be mentioned. According to this, self-directed learning would rather refer to the characteristics and self-directed learning more than to the activities of learners. But the understanding of learner autonomy also appears to be greatly simplified in other areas and therefore problematic, as it will be explained below. learner autonomy is often seen as a key competence that one would urgently need in a working world that is constantly changing. This understanding of the term is accompanied by the risk that learner autonomy is perceived primarily as an optimization of learner performance. For the development of individual learner autonomy, interaction with the social environment is always necessary. Accordingly, a balance must be found between the freedom that language learners can and should have and the activities controlled by the learning environment, such as instructions and support from the teacher or other learners.

Key words: autonomous learning, teaching strategies, educational process, teaching technologies.